

Kutaa 5^{ffaa}

Sagantaa Hariiroo Biyya Alaa

5.1. Kaayyoo ol’aanaa sagantaa Hariiroo Alaa: Hariiroo kabaja biyyummaa gidduu galeessa taasifate

Paartiin keenya dhimma biyya alaa dhimma biyya keessaa adda bahee hin ilaalamu. Keessumaa immoo dhimmoonni biyya keenyaa jijjiiramoota siyaasaa dinagdee fi hawaasummaatiif ibsituu ta’ee haalawwan idil-addunyaatis kan dagatu miti. Walitti dhufeeny keenya ijaarsa Itoophiyaa demokraatiitii federaalawaa mirkaneessuun tokkummaa biyyaa eegsisuudha. Biyyi kabaja hin qabne faayidaa biyyaa eegsiisuu akka hin dandeenye partiin keenya sirriitti hubata. Kanaafuu, seenaan Itoophiyaa fi tokkummaan, akkasumas kabaja lammiiwwanii fi abdii ishee kan calaqqisu walii galtee waliinii kabaja biyyaa fi faayidaa biyyaa kan eegsisu imaammata dhimma alaa qindaa’aa fi giddugaleessa tokkoo hojiirra ni oolcha. Kabaja biyya keenyaa mirkaneesuu fi faayidaa isaa kabachisuuf dursanii walitti dhufeenya haaromsuu fi cimsuun hojiiwwan hojjechuu irratti akka xiyyeeffatu gochuun walitti dhufeenya gaarii hintaaneen faayidaa akka biyyaatti argamuuf malu akka hindhabamneef haala mijeessa. Gama dhimma biyya alaatiin

biyyi keenya bu'aa gaarii kan galmeessiftee yoo jiraateyyuu, dhimmi biyya alaa keenya hanqinaa fi dogogorarra qulqulluu miti. Kanaafuu, dogogorootaa fi hanqinoota adda baasuu, sirreessuu fi guutuu qaama cimina itti fufsisuuf paartiin keenya bu'uura dhimma biyya alaa keenyaati.

5.2. Galmoota Hariiroo biyya alaa

5.2.1. Hariiroo kabaja biyya mirkaneessuu

5.2.1.1. Paariin keenya kabaja lammiiwwanii ibsituu kabaja biyyaa ta'uu hubata. Kanaafuu, lammiiwwan idil-addunyaa kamirrayyuu yoo jiraatan kabaja isaanii eegamee akka hojii isaanii ittifufaniif paartiin keenya walitti dhufeenya biyya alaatiif sagantaan jiraachuun barbaachisaa dha. Paartiin keenya kabaja lammiiwwanii bu'uureeffatee, kabaja lammiiwwan bu'uura godhatee fi mirga lammiiwwaniitiif idil-addunyaa kamiyyuu keessatti hojiiwwan walitti dhufeenya eegsisan nihojjeta.

5.2.1.2. Itoophiyaanoonni baay'ina qaban biyyoottan idil-addunyaa hedduu keessatti hojii barbaachaaf godaanu.

Sagantaa Paartichaa

Lammiiwwan keenya miliyoonaan lakkoo'aman yemmuu hojiif biyyaa bahan nagummaa isaanii kabajaa fi faayidaa isaanii tilmaama keessa kan hin galchine, walitti dhufeenya biyya alaa wajjin qabnu kabaja Itoophiyaa waan hin eegsifneef paartiin keenya ammaan booda walitti dhufeenya biyya alaa lammiiwwan kanneen tilmaama keessa galchee ni hojjeta. Lammiiwwan biyya keenyaa qaxarrii hojii biyya alaatiin caalmaatti fayyadamoo akka ta'aniif mirga fi kabaja isaanii haala itti eegsisuun danda'amu mootummaa qaxaru waliin walii galtee uumuun nihojjeta.

5.2.1.3. Maqaa gaarii biyya keenyaa fi abdii gara fuula duraa addunyaa keessatti hojiiwwan beeksiisuu danda'an ni hojjetamu.

5.2.1.4. Biyyi keenya Paan-Afrikaanummaaf bu'uura ta'uu isheetiin, ummattoonni gurrachi haguma nu kabajuufi amanu Paan Afrikummaan hojiiwwan hojii hariiroo alaa keenya cimsu hojiirra ooluu qaba. Paartiin keenya kana hubachuudhaan paan –Afrikummaa hundeessuun keenya akkuma jirutti ta'ee, hojiiwwan caalmaatti kana cimsan ni hojjeta.

5.2.2. wal deggaruu fi faayidaa waliiniitiif xiyyeeffannoo kennuun deegartoota keenyaa babal'isuu.

5.2.2.1. paartiin keenya karaa fooyya'aan dorgommiifi waldeeggaruu gidduutti madaala eeguudhan malee waliin dorgommiin hinmalle sirrii akka hintaane amanuudhan imaammanniifi hojiin hariiroo alaa keenya waldeeggaruu, faayidaa waloofi birmadummaa kabajuufi kabachiisuu irratti hundaa'uu akka qabu amana. Rakkoowwan hiikuufis ta'e faayidaa ofii kabachisuuf kan dursuu qabu hariiroo alaa haaromsuu akka ta'e ni'amana. Kanaafuu, faayidaa dorgommiifi diinummaan dhufu caalaa hariiroo alaa faayidaa fedhii keessoo keenyaa irraa maddu duursu hordofuudhan firoottan baayyifachuufi hariiroo cimsuuf cimsee ni hojjeta.

5.2.2.2. Addunya nuti keessa jirru, abbaa “Waaltaa” hedduu waan taateef, “waaltaa” dippiloomaasii kamiyyuu osoo hinqabatin madaallii dippiloomaasii cimsinee faayidaa biyya keenyaa kabachisuuf nihojjenna. Madaallii dippiloomaasii eegsifnee deggartoota keenyaa wajjin walitti dhufeenya kanaan dura ture waliin hojjechuurra darbee kanneen haara wajjiniinis walitti dhuffenyi dippiloomaasii ni taasifama.

5.2.3. Dhaabbilee waldeeggarsaa hedduu biratti Dhaggeeffatamuu dabaluufi Bilisummaa Imaammataa Kabachiisuu

5.2.3.1. Dippiloomaasii heddumminaa fayyadammuun walii galtee idil-addunyaa guddisuu fi dhaabbilee idil-addunyaa wajjin birmadummaa keenya eeginee walitti dhufeenya gaarii uumuuf paartiin keenya ni hojjta. Bilisummaa imaammataa fi birmadummaa bifa eegsiseen dhaabbilee idile-addunyaa waliin wal-deggarsa heddumminaa hojii cimsu ni hojjetama. Biyyi keenya Itoophiyaan dippiloomaasii heddumminaatiin sagalee Afrikaa taatee miseensa mana mare tasgabbii Mootummoota Gamtoomanii akka taatuuf yaaliin ni taasisfama.

5.2.4. Biyyoota ollaatiif Xiyyeeffannoo Kennuudhan Fayyadamummaa Waloo Damhedduu Mirkaneessuu

5.2.4.1. Biyyi keenya Itoophiyaan, biyyoottan ollaa wajjin qindoomuu fi walitti dhufeenya faayidaa waliinii irratti hundaa’uun nageenya “qaxanaa” mirkaneessuuf paartiin keenya ni hojjeta. Rakkoo nageenyaa kan ta’e mankaraarsitootaa fi gufuu nageenyaa kan ta’an ittisuuf biyyoottan ollaa fi biyyoottan nageenya jaalatan waliin ni

hojjetti. Rakkoowwan biyyoottan ollaa keessatti uumamu karaa nagaatiin akka walii galteerra gahan hojiin walii galchuu ni hojjetama.

5.2.4.2. Biyyoottan “qaxanaa” kana keessa jiran wajjin faayidaa waliinii bu’uureeffachuun misooma dinagdee fi walitti hidhamiinsa nageenyaa akka uumamu qindoomuun ni hojjeta. Kun suuta suuta guddachaa dhufee, walitti hidhamiinsa diinagdee qaxanichaa akka jiraatu yaalii ni taasisa. Kanaafuu, biyyoottan kanaan dura “qaxanaa” keenya keessa jiranii fi dhaabbileen naannawaa akka ciman gochuun, akkasumas dhaabbileen walitti hidhamiinsa “qaxanaa”tiif bu’uura ta’anii akka itti fufaniif xiyyeeffannoon kenneefii ni hojjeta. Dabalataanis sagaleen “qaxanaawwan”kanaa tamsa’an gara tokkotti walitti qabuun biyyoottan”qaxanaa” kanaa humna ittiin falmannu akka ta’u yaalii ni godha.

5.2.4.3. Biyyoottan ollaa keenyaa wajjin qabeenyaa uumamaa walitti nu fidu irratti waliinii fi qajeeltoo haqummaan itti fayyadamuutiin faayidaa biyya keenyaa kabachisuuf paartiin keenya ni hojjeta. Laggeen daangaa ceehan mirga itti fayyadamuu keenyaa kabachiifnee qajeeltoo idil-addunyaa fi dhippiloomaasiin akka hiikamu, itti fufiinsaan laggeen irratti

walii galtee hunda-galeessa akka taasifamu ni hojjetama. Bifuma wal fakkaatuun buufata doonii biyyoota qaban caalaa mirga fayyadamummaa buufataa doonii karaa mirkaneessuun waldeeggarsa qaxanaarratti xiyyeeffannoo kennuudhan ni hojjetama.

5.2.5. Hirmaannaa Itoophiyaanootaafi dhaloota Itoophiyaanoota guddisuu

5.2.5.1. Biyya keenya wajjin walitti dhufeenya kan qaban Itoophiyaanoota biyya alaa jiraatanii fi jdhalootaan Itoophiyaa ta'an haalawwan siyaasaa, dinagdee fi hawaasummaa biyyaarra kan adda bahan akka hin taanee fi itti fayyadamaa akka ta'aniif haalawwan nimijeessa. Kanarratti Ambaasiiwwan keenya yoomiyyuu caalaa lammiiwwan biyya alaa jiraniifi dhalootaan Itoophiyaa ta'aniif dhihoo ni ta'u. Mirgoota isaaniitiif dursanii qaqqabamoo ta'uufi abuukaattoo ta'uu; Nageenya isaaniitiif wabii akka ta'an ni taasifama.

5.2.5.2. Paartii keenya Itoophiyaanoota biyya alaa jiraatanii fi dhalootaan Itoophiyaa ta'an dhimmoota biyyaa irratti abbaa akka ta'aniif yaalii akkuma taasifamu, biyya jiraatan keessatti

Sagantaa Paartichaa

Ambaasadaroota Itiyoophiyaa akka akka ta'an jajjabeessuu irratti xiyyeeffannoon ni hojjeta.

5.2.6. Dandeettii Raawwachiisuu Hariiroo Alaa Kabajaa fi Faayidaa Biyyalessaa Eegsisuun Ijaaruu

5.2.6.1 Paartiin keenya seenaa Itiyoophiyaafi tokkummaa akkasumas kabajaafi abdii lammii ishee kan calaqqisiisu , kabajaafi faayidaa waloo biyyaa eegsisu imaammata hariiroo alaa qindaa'aafi giddugaleessummaa qabu hojiirra ni oolcha. Dhaabbileen hariiroo alaa keenya dandeettiin raawwachiisummaa hariiroo alaa isaanii cimaa akka ta'u hoggantoota dandeettii qabaniifi ogeeyyii dandeettii raawwachuu qabaniin akka ijaaraman ni ta'a.

Ambaasaaddaroonni keenya maqaafi kabajaa biyya keenyaa fi tokkummaa Itiyoophiyaa kan calaqqisiisan ta'uu akka qaban paartiin keenya ni amana. Waan ta'eef ambaasaddaroonni biyya isaanii seenaa ishee sirriitti kan beekan fi kabajaa biyyummaa keenya kan eegsisan, beekumsa dipilomaasii olaanaa kan gonfatan akka ta'an ni taasifama. Dabalataanis dameen hariiroo alaafi dhaabbileen haala yeroo hubatee fi haala guddina idil addunyaa bifa hubateen akka guddataniifi jijjiiramaa akka deeman ni hojjetama.

5.2.6.2. Paartiin keenya raawwachiisummaan hariiroon alaa humna hundagaleessa biyyolessaa keenya irratti akka bu'uraa'u carraaqqii bal'aa ni taasisa. Kunis haala amma qabnurratti dabalatee itti fufinsaan hojiiwwan gaarii maqaa biyyaa tolchaniifi dhiibbaa eyentaa uuman irraa ka'uudhan ijaaramaa kan deemuufi biyyoota ollaattis ta'ee biyyoota biroo waliin hariiroo walamantaa irratti hundaa'e gabbachaa kan deemu ta'a. kanaanis hariiroo ummataa ummataafi dipilomaasii irratti xiyyeeffatamee ni hojjetama.

5.2.6.3. Dhimma birmadummaa biyyaa eegsisuu sadarkaa biyyaafi humna qaamolee nageenyaa qofaan kan deebi'u waan hintaanee kabajaan biyya keenyaa osoo hintuqamin humna ittisuu danda'u cimaa, hammayyaafi humna loltummaa hundagaleessa ijaaruun akka barbaachisu paartiin keenya ni amana. Kanaafuu, humni raayyaa ittisaa keenya waraana baraa waliin kan walsime, olaantummaan haleellaa duurse kan hambisu, yaaliiwwan aggaammii haleellaa kamuu qolachuuf kan danda'u, lammiileef karaa kabajaa ta'uufi faayidaa biyyolessaa keenya bifa eegsisuun akka gurmaa'u ni hojjeta.

5.2.6.4. Paartiin keenya kabajaa fi faayidaa biyyolessaa keenya kabachiisuu kan danda'u humna diplomaasii damdaneessa guddisuufi hojiirra oolchuurratti xiyyeeffannoo ni taasisa.

Sagantaa Paartichaa

Diplomaasii hundahammataa hojiirra oolchuudhan dameewwan waltumsaa bal'isuu paartiin keenya duursa kennee ni hojjeta. Kanaanis diplomaasiin nageenyaa, diinagdee, lammiirratti xiyyeeffate tarsiimoo imaammata hariiroo alaa olaanaa ta'ee akka irratti hojjetamu xiyyeeffannoo kenneefii ni hojjeta. Karaa biraas sirna diinagdee beekumsa irratti hundaa'e ijaaruuf carraaquuufi saayinsiifi teknolojiidhaan sadarkaa guddinaa barbaachisurra gahuuf akkasumas biyyoota duursanirraa muuxannoo horachuufi cehumsa beekumsaa gochuuf hojiileen diplomaasii saayinsiifi teknoloojii akkasumas diijitaalaa jabeessan ni hojjetamu.

Bitootessa,2014

Paartii Badhaadhinaa, Finfinnee